

15. *Монтескьє Шарль*. Персидские письма / Шарль Монтескьє. - М., 1996. - С. 213-217.
16. *Пахарев А. Д.* Політичне лідерство і лідери : монографія / А. Д. Пахарев. - К. : Знання України, 2001. - 271 с.
17. *Платон*. Государство / Платон // Платон Сочинения : в 3 т. / Платон. - М., 1971. - Т. 3. - Ч. 1. - 679 с.
18. *Ребкало В.* Українське політичне управління: деякі сучасні риси / В. Ребкало, Б. Гаєвський // Вісн. УАДУ. - 2000. - № 2. - С. 169-186.
19. *Трофимов М. И.* Политическое лидерство / М. И. Трофимов // Соц.-полит. науки. - 1991. - № 12. - С. 38-43.
20. *Фукидид*. История / Фукидид. - СПб., 1994. - 643 с.
21. *Херманн М.* Стили лидерства в формировании внешней политики / М. Херманн // Полит. исслед. - 1991. - № 1. - С. 27-31.
22. *Шалвен М. Ж.* Мозги, которые нами правят: От Людовика XI до правителей наших дней / М. Ж. Шалвен. - М. : РИПОЛ классик, 2004. - 574.
23. *Шляхтун П. П.* Політологія (теорія та історія політичної науки) : підручник / П. П. Шляхтун. - К. : Либідь, 2002. - 576 с.

Тарас Ринковий,
здобувач кафедри політичної аналітики
та прогнозування НАДУ

Політичні технології як складова публічної політики та управління на сучасному етапі державотворення

У статті проаналізовано основні тенденції, особливості та адекватність застосування політичних технологій у сучасному політичному житті країни та в практиці соціального управління. Розглянуто взаємозв'язок політичних технологій та управління з урахуванням специфіки соціально-економічного та політичного розвитку України.

Ключові слова: термінологічна система, політичні технології, виборчий процес, державотворення, ефективність.

In this article the author analyses approaches to determination of the assense of the electoral process and various political techniques.

Key words: terminological system, political techniques, electoral process, creation of the state, efficiency.

Постановка проблеми. Вибір теми та актуальність зумовлені неоднозначними змінами, які відбуваються в політичному житті країни, неефективністю державного управління, що проявляється у вигляді низки постійних криз (політичної, економічної і в цілому соціальної), та суперечливістю спостережуваних трансформаційних тенденцій останнього часу. Політична система України перебуває у стані тривалої трансформації, що також опо-

середковано вказує на внутрішню незбалансованість і суперечливість процесів, що відбуваються в суспільстві. У цій ситуації проблема застосування різного роду технологій, включаючи технології соціального управління, адекватності застосування цих технологій та державного управління демократичному суспільству та політичній системі, що трансформується, набувають особливої значимості. Відповідна проблематика виходить за межі суто політологічних розвідок і має міждисциплінарний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності та особливостей застосування політичних технологій присвячено багато вітчизняних праць з філософії, соціології, політології, філології, журналістики, де висвітлюються особливості їх застосування за часи незалежної України. Але вітчизняних праць, в яких би досліджувався технологічний характер сучасної політики у взаємозв'язку з управлінням, на жаль, небагато. Насамперед потрібно відзначити науковців НАДУ при Президентові України: С.О.Телешуна, О.Р.Титаренка, І.В.Рейтеровича, С.І.Вирового [3; 8]. Якщо говорити про вітчизняних дослідників даної проблематики, то передусім варто згадати таких, як С.Одарич, В.Полторак, М.Томенко. У цьому ряду необхідно відзначити праці В.Бебика, зокрема його монографію "Як стати популярним, перемогти на виборах та утриматися на політичному олімпі" [1], в якій зроблено спробу теоретично узагальнити виборчі технології. Одними з перших в сучасній українській політології визначення політтехнологій запропонували Д.Видрін [2], який розглядає політичні технології як систему способів і шляхів досягнення бажаних результатів у політиці, та А.Пойченко [7], який проаналізував політику як діяльність щодо запобігання та розв'язання конфліктів і запропонував відповідні технології.

Відповідна проблематика частково досліджується в працях зарубіжних науковців, таких як В.Парсонс, М.Говлет, М.Рамеш, Г.Колбеч. Аналізуючи питання теоретичної розробленості поняття "виборчі технології", необхідно звернути увагу на праці представників західної політичної науки, зокрема таких, як Є.Вятр, Л.Гонсалес, Р.Даль, Д.Істон, Дж.С.Міллер, Дж.А.Паломбар, Дж.Сарторі, Х.Томас, С.Хантінгтон. Політологія має багато спільного з дисциплінами, які досліджують суспільство, але разом з тим зберігає і свою наукову відособленість, претендуючи на відображення актуальної дійсності, не випускаючи з поля зору політичні технології та проблеми управління. У цьому предметному спектрі політологія ґрунтується на широкій методологічній базі, а тому значна частина досліджень політики мають міждисциплінарний характер, що в остаточному підсумку збагачує гуманітарне знання.

Проблематика соціального й політичного конфлікту легітимації влади та осмислення ролі технологій та інформації в політизації й ескалації конкурентних взаємодій у світовій науці чітко визначилася в другій поло-

вині ХХ ст. Насамперед це роботи таких дослідників, як М.Вебер, Е.Дюркгейм, Г.Зіммель, Г.Алмонд, П.Бергер, Т.Лукман, Н.Луман, Ч.Міллс, Ю.Хабермас тощо.

Невирішені частини загальної проблеми. Складність та багатоплановість феномену влади проявляє себе в системі суспільних відносин і відповідних їм сфер - політиці, управлінні, моралі та праві. Стає зрозумілим, що в основі ефективного управління та політики лежать певні технології, але є очевидним, що під технологіями, особливо під політичними, фахівці розуміють цілий комплекс методів, засобів та прийомів. І чітке визначення змісту та предметного поля політичних технологій є актуальним і важливим завданням для фахівців, які досліджують відповідну наукову сферу.

Але політичні технології - це не тільки методологічно об'єднана сукупність процедур цілеспрямованої діяльності, мета якої - отримання бажаного заданого результату для замовника, але послідовність дій, спрямованих на вироблення відповідних алгоритмів поведінки суб'єкта, це особливо очевидно під час аналізу виборчих політичних технологій. Саме певні установки, які визначають вибір тієї чи іншої політичної сили суб'єктом виборчого процесу, є метою політичних технологій. І сьогодні в політичному житті вони займають вагоме місце і стають одним з методів соціального управління. В такому разі актуалізується питання з'ясування можливості та етичності застосування сучасних політичних технологій та методів, у тому числі і маніпуляційних, для розв'язання проблем державного управління.

Цілі статті. Відтак метою статті є виявлення особливостей та адекватності застосування політичних технологій у практиці державного та соціального управління.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні дослідницькі завдання: а) дати характеристику сутності, політичних технологій та їх впливу на політичну поведінку та політичний вибір; б) визначити їх основні змістовні характеристики; в) проаналізувати перспективи удосконалення інструментів державного впливу завдяки застосуванню політичних технологій.

Виклад основного матеріалу. Будь-який політик, який прагне здобути владу, як і будь-яка партія, прагне мати якомога більшу суспільну підтримку своєї діяльності і стійку електоральну підтримку, а звідси виникає необхідність застосовувати певні технологічні дії, які забезпечать цю підтримку. І об'єктами дії політичних технологій стає широкий загал, тобто всі, хто підпадає під визначення виборця. Але чи існує сьогодні межа між політичною діяльністю, політичним впливом та маніпуляціями? Припустимо, що об'єктами маніпуляції громадяни стають унаслідок ускладнення суспільного життя, величезної кількості інформації, яка тисне на людину, суспільних суперечностей, соціальної нерівності, жорсткої соціальної стратифікації,

нерівномірності й несправедливості в розподілі благ та багатства в суспільстві. І більшість цих явищ залишаються без раціонального і зрозумілого пояснення. Допускаючи, що в суспільстві індивіди розвиваються неоднорідно і мають різні світогляди, як і освітній рівень, стає очевидним, що можуть виникати певні, а іноді і достатньо глибокі пізнавальні бар'єри, які зберігають й збільшують перешкоди для осмислення індивідами основ суспільно-політичного життя. Людині стає все складніше орієнтуватись і розуміти, що відбувається, як і охопити суспільно-політичний процес в цілому, бути компетентним у його головних питаннях, віддзеркалювати його у вигляді єдиного, системного образу, оцінювати загальний характер суспільних подій і проблем. За умови, якщо інтереси ключових політичних акторів приховані від загалу, а політика кулуарна і не публічна, створюються умови, коли саме маніпуляції та політичні технології можуть стати основним чинником перемоги на виборах.

Разом з початком президентської виборчої кампанії 2010 р. в публічному інформаційному просторі країни почались активні дискусії стосовно особливостей та характеру технологій, які застосовуються у виборчому процесі.

На нашу думку, у деяких кандидатів уже давно можна спостерігати фальшарт у їхній президентській гонці. Агітаційні матеріали пропонуються зарано, що є неправильним з технологічної точки зору. Також у деяких кандидатів багато так званої "лобової" реклами, а, як уже доведено, пряма реклама не "працює" ефективно - більш дієвою є опосередкована реклама. Водночас у деяких кандидатів спостерігається грамотна агітаційна продукція, яка не дратує споживача, а виконана в приглушених тонах з правильною подачею.

Але перш ніж наводити конкретні приклади, слід насамперед визначитись з термінологією стосовно нашого дослідження. Ось як подає поняття технологій Микола Головатий у своїй праці "Мистецтво здобувати владу" [9]: політичні технології - це сукупність прийомів, методів, способів, процедур, які використовують суб'єкти політичної діяльності (особистості, політичні і суспільні групи, політичні партії, громадські об'єднання, групи тиску тощо). Аналіз політичної діяльності, її особливостей засвідчує, що політичні технології застосовуються для досягнення мети в політичній боротьбі не лише як певні засоби і методи, а й відповідні системи, що будуються і базуються на певних управлінських ідеологіях залежно від цілей, які ставили перед собою суб'єкти політики. М.Головатий вважає, що існує кілька модифікацій, типологізацій політичних технологій [9]. Їх поділяють залежно від політичної системи і політичного режиму на демократичні та недемократичні, базові та другорядні. Базові політичні технології стосуються точки зору, дії великих груп або й усього населення країни. Це - опитування громадської думки, референдуми, вибори. Другорядні - це технології роз-

робки і прийняття політичних рішень, проведення окремих політичних акцій (збори, мітинги, маніфестації, пікетування, марші підтримки чи протесту). Варто погодитись з автором, що без знання суті та особливостей політичних технологій, без умілого використання цих знань досягти успіху в політичній боротьбі практично неможливо. При цьому слід враховувати, що, як і будь-які інші (наприклад соціальні, управлінські), політичні технології також містять у собі як важливі психологічні, педагогічні, управлінські, іміджеві, популістські та інші складові й елементи, що тісно взаємодіють між собою і використання яких у цілому зумовлює ступінь ефективності, дієвості реалізації окремо взятої технології.

Цікаві думки з проблематики виборчих технологій подає дослідник Лариса Кочубей у статті "Категоріальне осмислення виборчих процесів" [10]. На думку автора, стосовно виборчого процесу доцільно використовувати поняття технології, а не методи. Головний елемент, який відрізняє технологію від методів, - це опис остаточного результату. Політична технологія забезпечує результат на виборах (успіх політичного діяча чи партії), а методи, які використовуються, можуть запозичуватися й з інших наук (психології, соціології тощо). Термін "технологія" виник від давньогрецьких слів техно - мистецтво, майстерність і логос - наука, знання, закон. У словниках технологію трактують:

- 1) як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось;
- 2) як науку про переробку і обробку матеріалів, способи виготовлення продукції та сукупність прийомів, застосовуваних у різних видах діяльності;
- 3) як сукупність способів обробки чи переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення виробничих операцій тощо;
- 4) як "будь-який засіб перетворення вихідних матеріалів, нехай то будуть люди, інформація чи фізичні матеріали, для одержання бажаної продукції чи послуг" [10].

Увага до політичних технологій завжди була присутня в українському політичному дискурсі [1-3; 7; 8]. Ми часто чуємо такі ознаки, як "чорні", "білі" та "сірі", коли йдеться про технології під час виборів. Дослідник Василь Стоякін у своїй статті "Чорні", "білі" та "сірі" політичні технології" [11] висловлює думку, що "чорний PR" - технології створення негативного іміджу. Схожу точку зору висловив навіть відомий політолог Г.Сатаров. Однак відомо, що навіть у США 2/3 політичної реклами мають негативний характер. Новосибірський політтехнолог Ф.Григор'єв пише з цього приводу: "У нас, до речі, досі вважають компроматом будь-яку інформацію про кандидата, яка йому не подобається. Але ж це абсурд!" [11]. Інша річ, що дезінформація - дійсно частина "чорних" технологій. Деякі автори стверджують, що до "чорного PR" потрібно відносити тільки неоформлені офіцій-

но й оплачені "чорним налом" роботи. На жаль, така точка зору навряд чи характерна навіть для демократичних країн. Проблема в тому, що витрати на PR та рекламу взагалі дуже великі, а через наше оподаткування навіть "найбільші" заходи стають надто дорогими.

Класифікація повинна здійснюватися на основі дотримання при використанні технології норм чинного законодавства та суспільної моралі. Природно, що така класифікація не буде мати загального застосування, але буде цілком функціональною у рамках кожної окремої держави. Відзначимо той відомий факт, що у США агітація в день виборів не заборонена, тоді як в Україні це серйозне порушення законодавства, яке може призвести до визнання недійсними результатів виборів. У рамках запропонованого підходу "чорними" вважаються ті політичні технології, застосування яких передбачає пряме порушення чинного законодавства. Сюди можуть належати технології як відверто кримінальні (замахи на суперників, підкуп членів виборчих комісій і т.ін.), так і порівняно невинні, але все ж заборонені законом дії ("подарунки" виборцям, агітація з боку посадових осіб тощо) [11].

"Сіримі" дослідник вважає ті технології, які не передбачають прямого порушення закону, але вступають у суперечність з нормами суспільної моралі та прийнятими способами ведення політичної (особливо виборчої) кампанії. Наприклад присутність на виборах якого-небудь політика групи його противників з транспарантами, листівками та іншими матеріалами опозиційного до нього змісту. З одного боку, такого роду діяльність не є порушенням закону (якщо тільки матеріали не містять наклепу на адресу політика, а самі його противники не порушують громадського порядку), з другого - громадськість звичайно засуджує такі дії, вважаючи їх порушенням неписаних правил публічних відносин політиків [11].

"Білими" технологіями Василь Стоякін пропонує вважати ті, які входять у неофіційний "реєстр" "дозволених". Переважно це найпростіші та природні технології: розклеювання інформаційних листівок, зустрічі з виборцями і т.ін. [11].

Потрібно зазначити, що межі між цими видами технологій досить невизначені. Більше того, деякі технології можуть виявитися "чорними" чи "білими" залежно від специфіки їх застосування у кожному конкретному випадку. Для прикладу розберемо типовий для демократичних виборів прийом (реалізований у безлічі технологій) поширення про суперника відомостей, які його компрометують. У випадку, якщо відомості не відповідають дійсності (тобто є наклепом) або правдиві, але отримані незаконним шляхом (наприклад внаслідок порушення лікарської таємниці), то ця технологія, безумовно, "чорна". Водночас громадськість, у принципі, схильна засуджувати поширення навіть зовсім справедливого та здобутого виключно законними методами компромату. Хоч саме компромат насправді є ледве

чи не головним джерелом відносно об'єктивної інформації про політиків. У цьому відношенні такі технології можна вважати і "сірими".

Стосовно політичних технологій щодо державного управління, слід зазначити, що ефективність управління багато в чому залежить від того, наскільки влада здатна домовитися із суспільством, організувати з ним своєчасний і ефективний діалог, який може бути забезпечений використанням політичних технологій. Позитивне ставлення громадян до політичної влади та її рішень виступає необхідною умовою і показником її легітимності. Але постає питання, чи може ця легітимність бути штучною, наслідком певних технологічних та технічних маніпуляцій суспільною свідомістю, тобто забезпеченою використанням політичними акторами політичних технологій? Це питання переводить проблему, з одного боку, в морально-етичну площину, а з другого - в політико-технологічну. Відтак висновок про те, що суспільна думка здобувається залученням політичними акторами "політтехнологів", має певний сенс. Але перехід до публічної політики та управління відбувається разом з демократизацією відносин між інститутами та суб'єктами політики, і сучасна політична реальність, що виникає в процесі пострадянських трансформацій і еволюційного антропогенного руху, зумовлює необхідність пошуку сучасних технологій управління відповідно до "вимог часу". Традиційні для індустріального суспільства структури або ламаються без їх адекватної заміни, або не працюють через свою нерелевантність і, як наслідок, очевидно поглиблюється конфліктність політичних відносин у країні.

Конфліктність починає зростати разом з реалізацією радикально-ліберальних реформ, що докорінно вплинули на економічне й соціальне життя країни. Поглиблюється диспропорція в рівні доходів і якості життя. Ці процеси будуть супроводжуватись безліччю соціальних конфліктів. А неефективність системи управління може сама по собі бути постійним джерелом соціальних конфліктів і призводити до переростання соціального конфлікту в політичний. У структурі політичного процесу конфлікт відіграє значну, якщо не провідну роль. З одного боку, конфлікт може мати позитивний характер, тому що суспільні протиріччя є неодмінним атрибутом суспільного розвитку. Конфлікти сприяють підвищенню ефективності функціонування соціальної системи, групи або організації. З другого боку, конфлікт може мати деструктивний характер. Недосконалість механізмів урегулювання й попередження соціальних конфліктів призводить до ескалації протиріч. Зміст сучасного політичного процесу не можна вже уявити без використання політичних технологій та ЗМІ, і цей вплив охоплює всі суб'єкти політики і також може бути як конструктивним, так і деструктивним.

У результаті постійного політичного протистояння та у зв'язку зі зміною економічного, політичного життя, зміною пріоритетів, цінностей тощо відбулося різке посилення соціальної конфліктогенності, тобто процесу

наростання протиріч. В умовах публічності та демократії соціальний конфлікт - це *конкурентна* взаємодія двох або більше сторін з різновекторними інтересами, поглядами, цінностями, які заперечують право один одного на розподіл владних повноважень, економічних, політичних ресурсів тощо. Основним фактором політизації конфлікту є публічність, перехід в інформаційний простір суспільної дискусії.

У системі суспільних відносин політичний конфлікт поєднаний з боротьбою суб'єктів за ресурси, статус, владу тощо і може відбуватися між регіонами, трудовими колективами, політичними партіями, групами інтересів тощо. Зіткнення векторів суспільного розвитку супроводжуються суперництвом у сфері інформації та технологіями управління конфліктами. Деякі конфлікти можуть бути розв'язані штучно і набуватимуть "технологічного характеру".

Пошук ефективних форм управління в умовах публічності політичного процесу є насущною потребою практики сучасних суспільств і безпосереднім чином пов'язаний з дослідженням політичного процесу, політичної ситуації та політичних подій. Ефективність управління безпосередньо пов'язана з наявністю об'єктивної інформації про об'єкт управління або впливу. Отримати сьогодні відповідну інформацію без відповідних технологій практично неможливо. Ще однією технологією, без якої в умовах публічної політики управління може стати безрезультатним, є політична аналітика, яка в даному контексті є технологією збирання, обробки та інтерпретації інформації, потрібної для прийняття рішення в умовах прозорості та публічності [3; 8].

Крім того, на пошук нових теоретико-методологічних підходів до розв'язання зазначених проблем нашої країни є потреба подолання перманентного кризового стану влади, при поглибленні негативних тенденцій у державному управлінні. На жаль, основною проблемою трансформаційних процесів в Україні є те, що нові завдання вирішуються переважно старими засобами, оскільки нові демократичні механізми в державних інституціях та суспільстві відсутні. Разом з тим головним елементом демократичного суспільства, який передбачає узгодження інтересів різних суспільних груп у процесі підготовки та ухвалення рішень органами влади, є взаємодія публічної політики та управління. Глибинна суть публічної політики полягає у залученні до процесу прийняття політичного рішення всіх зацікавлених сторін у вирішенні конкретної проблеми.

Публічна політика - це політика, яка розробляється і реалізується не тільки виключно органами державної влади (так званий "вертикальний вимір"), а й у "горизонтальному вимірі" політичного процесу. Вертикальна складова процесу здійснення публічної політики відображає її когерентність, ієрархічність та інструментальність [8]. Горизонтальна складова доповнює вертикальну, акцентуючи увагу на зв'язках між акторами політики, які виз-

начають набір можливих варіантів політики. Саме горизонтальна складова повинна радикально вплинути на визначення предмета політики та на впровадження політичних рішень. Присутність горизонтальної складової - різних державних, недержавних та громадських інституцій з різних галузей економіки та суспільного життя, груп незалежних експертів, громадських і міжнародних організацій, представників бізнесових кіл, що конкуруватимуть за доступ до ресурсів, цільових груп політики тощо - дає змогу визначити такі цілі, засоби оцінювання та впровадження політики, що будуть відповідати суспільним потребам та національним інтересам [8].

Перетворення в системі розробки та здійснення політики в Україні мають привести до формування нової системи управління суспільним життям, яка офіційно визнаватиме і залучатиме до процесу тих дійових осіб, які утворюють горизонтальну складову. У свою чергу, це означатиме відмову від прямого адміністрування, характерного для української системи державного управління, появу варіативності публічної політики.

Наявність і розвиненість горизонтальної складової перетворює "державну" політику на публічну політику. Тобто таку політику, яка виробляється колективними зусиллями і реалізується через урахування всіх легітимних інтересів суспільства шляхом організації суспільного діалогу та безпосередньої взаємодії влади та суспільства. Вироблена таким чином політика потребує і якісно нового підходу для її реалізації та впровадження, що зумовлює пошук та використання сучасних технологій управління.

Висновок та перспективи подальших досліджень. Таким чином, технології переводять у площину практичної політичної публічної діяльності теоретичні знання про суспільство, даючи змогу тим самим використовувати все різноманіття закономірностей, принципів, норм, факторів тощо при визначенні цілей, засобів і методів справляння впливу. У цьому, власне, й полягає сутність процесу технологізації сучасного управління.

На нашу думку, в основі функціонування і стійкості політичної системи, що трансформується, перебуває баланс інтересів різних груп суспільства, що є вагомим атрибутом розвитку громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Бебик В. М. Як стати популярним, перемогти на виборах та утриматися на політичному олімпі / В. М. Бебик. - К. : Абрис, 1993.
2. Выдрин Д. Политика: история, технология, экзистенция / Д. Выдрин. - К. : Лыбидь, 2001.
3. Вступ до політичної аналітики : навч. посіб. /авт. кол. : С. О. Телешун, О. Р. Титаренко, І. В. Рейтерович, С. І. Вировий ; за заг. ред. С. О. Телешуна. - К. : Вид-во НАДУ, 2006. - С. 15-168.
4. Гельман В. Я. Россия регионов: трансформация политических режимов / В. Я. Гельман, С. И. Рыженков, М. Бри. - М., 2000. - С. 19-20.
5. Колбеч Г. Політика / Г. Колбеч. - К., 2004.

6. *Олсон М.* Влада і процвітання / М. Олсон. - К., 2007.
7. *Пойченко А. М.* Конфлікт у політичному житті сучасної України: теорія і технологія розв'язання / А. М. Пойченко та ін. - К. : Вид-во УАДУ, 1997.
8. Політична аналітика в системі публічного управління / авт. кол. : С. О. Телешун, С. В. Сьомін, О. Р. Титаренко та ін. ; за заг. ред. С. О. Телешуна. - К. : Вид-во НАДУ, 2008.
9. *Головатий Микола.* Мистецтво здобування влади / Микола Головатий // Політ. менеджмент. - 2009. - № 4 (37). - Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=13&c=59>
10. *Кочубей Лариса.* Категоріальне осмислення виборчих процесів / Лариса Кочубей // Політ. менеджмент. - 2009. - № 4 (37). - Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=29&c=448>
11. *Стоякін В.* "Чорні", "білі" та "сірі" політичні технології / В. Стоякін // День. - 2001. - 11 верес. - № 162. - Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/65235/>